Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека
Відділ наукової інформації та бібліографії

Серія «Розстріляне відродження»

У вирі життя, у пошуках правди

Бібліографічний список літератури
до 135-річчя від дня народження Олеся Досвітнього

Хмельницький
2026

Пропонуємо до уваги користувачів бібліографічний список літератури із серії «Розстріляне відродження». Серія присвячена діячам духовно-культурного та літературно-мистецького покоління 20-х – початку 30-х рр. XX ст. в Україні, які створили високохудожні твори у галузі літератури, живопису, музики, театру і які були знищені тоталітарним сталінським режимом.

Оле́сь Досві́тній (справжнє ім'я – Олександр Федорович Скрипаль-Міщенко) – український політик та письменник доби Розстріляного відродження.

Народився 8 листопада 1891 року в багатодітній родині дрібного крамаря, у повітовому містечку Вовча (теперішній Вовчанськ) на Харківщині. Початкову освіту здобув у земській чотирирічній школі, екстерном закінчив гімназію, вступив на фізико-математичний факультет Петербурзького університету, звідки був виключений як активний учасник революційного руху.

У роки Першої світової війни перебував рядовим на фронті. За революційну агітацію в царській армії був засуджений до страти, але втік за кордон. У Сан-Франциско став кореспондентом соціал-демократичної газети «Нова рада».

На рідну землю повернувся 1918 року. За дорученням Харківського ревкому проводив агітаційну роботу серед німецьких, денікінських і гетьманських військ, доводячи новим товаришам свою відданість революційним ідеалам. Через рік вступив до КП(б)У. Працював в Тимчасовому Комітеті Компартії Східної Галичини й Буковини: спершу в Києві, а згодом – у глибокому підпіллі на території Галичини, захопленої Польщею. Олесь Досвітній протягом кількох місяців очолював партійне прес-бюро і друкований орган Тимчасового комітету – газету «Галицький комуніст». За пропагандистську роботу на Галичині потрапив до варшавської в'язниці. Після семи місяців ув'язнення Досвітнього звільнено внаслідок обміну полоненими між польською та радянською сторонами. У березні 1920 року письменник повернувся в Україну. Був політкомісаром і головним редактором літературно-агітаційного поїзду «Більшовик», редагував газети «Хліб і залізо», «Большевик в пути», «Селянська правда» й «Зірка» (Катеринослав). В останні роки життя виконував обов'язки головного редактора сценарного відділу ВУФКУ (Всеукраїнського фотокіноуправління), голови Українського товариства драматургів і композиторів. Але, на думку радянських ідеологічних працівників, підхід письменника до опису дійсності докорінно розходився з єдиним методом соціалістичного реалізму, що автоматично ставило Досвітнього в розряд ворогів народу.

7 грудня 1933 року помічник уповноваженого слідчої групи секретно-політичного відділу ДПУ УСРР Гольдман, розглянувши матеріали Досвітнього О. Ф. у «приналежності до української контрреволюційної організації, що намагалася повалити Радянську владу, ухвалив: «вибрати запобіжним заходом проти уникнення ним суду і слідства утримання під вартою в спецкорпусі ДПУ». 19 грудня 1933 року Досвітнього заарештовано в Харкові. Згодом до згаданих звинувачень було додано «участь у терористичній діяльності, зокрема підготовку замаху на Постишева». На черговому допиті 20 грудня

1933 року О. Досвітній «визнав» себе причетним до контрреволюційної організації, а 10 січня 1934 року звернувся до слідчого із заявою, де засуджував свої злочини і просив дати змогу «відданою роботою на соціалістичному будівництві довести свою відданість великій справі партії і Радянської влади». У обвинувальному висновку слідчий запропонував судовій трійці ув'язнити підсудного у виправно-трудові табори на 10 років. Заступник прокурора ДПУ УСРР наклав свою резолюцію, де запропонував розстріл. Судова «трійка» на закритому засіданні 23 лютого 1934 року підтримала «найвищу міру соціального захисту».

Творчість

Перша книжка оповідань Олеся Досвітнього – «Розкаяння» та «Чия віра краща» – вийшла ще 1920 року. У 1924 р. виходить нова збірка оповідань «Тюнгуй» (пізніша назва – «Чжунгожень»), що здобула широку популярність, і за життя автора мала чотири перевидання; її перекладено російською мовою. Так Олесь Досвітній увійшов до когорти зачинателів української радянської літератури. Він стає членом близьких йому письменницьких організацій: «Гарт», ВАПЛІТЕ, ВУСПП, а з 1932 року – після відомої постанови ЦК ВКП(б) від 23 квітня «Про перебудову літературно-художніх організацій» – членом Спілки радянських письменників України. У 1924–1929 рр. був головним редактором Всеукраїнського фотокіноуправління (Харків), одним з організаторів Ялтинської та Одеської кінофабрик. Автор сценарію фільму «Провокатор» (1927). Упродовж 1920-х років Олесь Досвітній перебував у центрі бурхливого літературного життя. З-під його пера, крім публіцистики, вийшло багато оповідань та повістей: «Алай» (1927), «Гюлле» (1927), «Нотатки мандрівника» (1929), «На плавнях», «Піймав», «Постаті», «Сірко» (1930), «На той бік» (1931), «Новели» (1932); романи – «Американці» (1925), «Хто» (1927), «Нас було троє» (1929), «Кварцит» (1932). Його твори перекладено та видано російською, англійською, німецькою та іншими мовами. Герої романів Олеся Досвітнього завжди відзначаються цікавим індивідуальним характером, твердими життєвими принципами та сформованим світобаченням.

Матеріали взято з ресурсів «Вікіпедія» (URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Олесь_Досвітній) та Укрліб (URL: https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=1785).

Твори О. Досвітнього в фондах Хмельницької ОУНБ

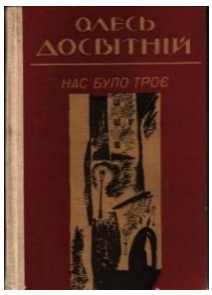

М422
84(2=Укр)7
Д70

Твори : в 2 т. / О. Ф. Досвітній. – Київ : Дніпро, 1991 – .

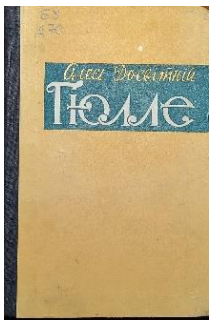
Т. 1 : Романи. Американці. Хто. Нас було троє. – 572 с.

Т. 2 : Роман. Кварцит. Алай. Гюлле. – 587 с.

У2
Д70

Нас було троє. Алай. Гюлле. Жебрачка : повісті, оповідання / О. Ф. Досвітній; рец. А. Ковтуненко ; ред. Л. Г. Білик. – Київ : Дніпро, 1982. – 405 с.

У2
Д70

Гюлле : повість. Новели / О. Ф. Досвітній. – Рад. письменник, 1961. – 263 с.

У2
Д70

Вибрані твори / О. Ф. Досвітній. – Київ : Держлітвидав УРСР, 1959. – 443 с.

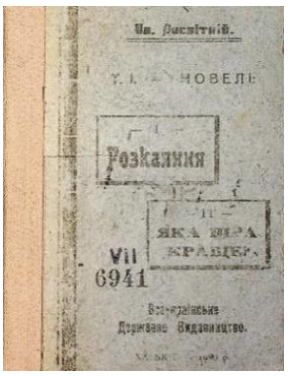
Б47980
83.3(4УКР)
С17

Досвітній Олесь (Скрипаль Олександр Федорович) // Самі про себе: Автобіографії українських митців 1920-х років / упоряд. Р. В. Мовчан. – Київ, 2015. – С. 181-183.

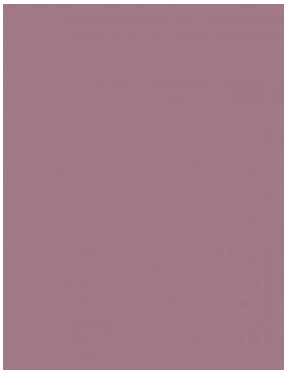
Електронні копії видань творів О. Досвітнього у електронній бібліотеці «Культура України» НБУ ім. Ярослава Мудрого

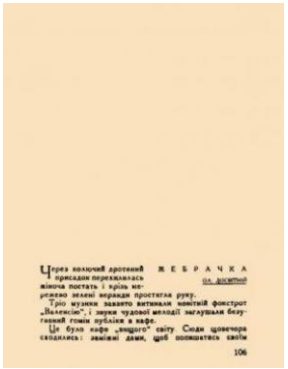
На чужині [Електронний ресурс] : оповідання / О. Досвітній. – Харків : Держ. вид-во України, 1925. – (Жовтнева бібліотека). – Електрон. копія текст. даних. – Режим доступу : https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=14883. – Дата перегляду: 04.11.2026.

Розкаяння ; Яка віра краще? [Електронний ресурс] : новели / О. Досвітній. – Харків : Всеукр. держ. вид-во, 1920. – 64 с. – Електрон. копія текст. даних. – Режим доступу : https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=14884. – Дата перегляду: 04.11.2026.

Тюнгуй [Електронний ресурс] : новели з життя китайського народу / О. Досвітній. – Харків : Держ. вид-во України, 1924. – 142 с. – Електрон. копія текст. даних. – Режим доступу : https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=9458. – Дата перегляду: 04.11.2026.

Жебрачка [Електронний ресурс] / О. Досвітній // Літературний ярмарок. – 1929. – Кн. 5 (135) : Квітень. – С. 106-121. – Електрон. копія текст. даних. – Режим доступу : https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=10896. – Дата перегляду: 04.11.2026.

Сірко [Електронний ресурс] / О. Досвітній // Літературний ярмарок. – 1929. – Кн. 2 (132) : Січень. – С. 9-27. – Електрон. копія текст. даних. – Режим доступу : https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=10898. – Дата перегляду: 04.11.2026.

Винороб [Електронний ресурс] / О. Досвітній // Літературний ярмарок. – 1929. – Кн. 10 (140) : Вересень. – С. 254-296. – Електрон. копія текст. даних. – Режим доступу : https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=10895. – Дата перегляду: 04.11.2026.

Нетрудовий елемент [Електронний ресурс] / О. Досвітній // Літературний ярмарок. – 1929. – Кн. 4 (134) : Березень. – С. 157-169. – Електрон. копія текст. даних. – Режим доступу : https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=10897. – Дата перегляду: 04.11.2026.

Література про О. Досвітнього

Б47769
83.3(4Укр)
С43
Олесь Досвітній // Скляренко В. Література України. – Київ, 2015. – С. 167-170.

Б33618
63.3(4Укр)
П78
Досвітній Олесь // Провідники духовності в Україні. – Київ, 2003. – С. 218-219.

Б28823-1
83.3(4Укр)
І-90
Агеєва В. Олесь Досвітній // Історія української літератури ХХ ст. У 2-х кн. – Київ, 1998. – Кн. 1: Перша половина ХХ ст. – С. 301-302.

Б24041-1
83.3(4Укр)6
І-90
Олесь Досвітній // Історія української літератури ХХ ст. У 2-х кн. – Київ, 1994. – Кн. 1: 1910–1930-ті роки. – С. 567-572.

М456-1
83.3(4Укр)7
З-11
Олесь Досвітній // …З порога смерті… – Київ, 1991. – Вип. 1. – С. 161-164.

* * *

Досвітній Олесь // Українські письменники : біобібліографічний словник. – Київ, 1965. – Т. 4 : Радянська література. – С. 474-478.

* * *

Брюховецька Л. Олесь Досвітній і його внесок в українське кіно // Літературна Україна. – 2020. – № 5/6. – С. 20 : фот.

Степанова Г. Публіцистична спадщина Олеся Досвітнього // Слово і час. – 2009. – № 9. – С. 30-41.

Агеєва В. Автор «Алая» та «Гюлле» // Слово і час. – 1991. – № 11. – С. 13-16.

Федченко П. Літописець суворої доби // Друг читача. – 1990. – 11 жовт.

Мукомела О. Олесь Досвітній: розстріляне слово // Знання та праця. – 1990. – № 7. – С. 16-17.

Шевчук В. Один з народжених бурею : Риси творчого обличчя О. Досвітнього // Вітчизна. – 1987. – № 11. – С. 166-171.

Підготувала Любов Марцонь,
зав. відділом наукової інформації
та бібліографії Хмельницької ОУНБ